

1^e Masterclasses ‘Voedselbossen Zuidoost Nederland’

- Datum: 15 januari 2019, 16:00-22:00 uur
- Locatie: Waterschap Limburg, Maria Theresialaan 99, 6043 CX Roermond
- Deelnemers: Medewerkers van projectpartners en strategische partners 60-75 personen
- Aanmelden: G.vanlaak@citaverde.nl
- Dagvoorzitter: Ger van Laak, CITAVERDE Bedrijfsopleidingen / KCNL
CITAVERDE College en Kenniscentrum Natuur en Leefomgeving (KCNL)
- 15:30-16:00 Inloop met koffie / thee - Roerzaal
- 16:15 Welkom en opening door: Dhr. H.E.G. (Har) Frenken, Lid Dagelijks Bestuurd Waterschap Limburg, Portefeuille Watersysteem / beheer en onderhoud.
Thema: Voedselbossen in relatie tot opgave Waterschap Limburg.
- 16:30 Inleider 1 Mevrouw M.A.J. (Marianne) Smitsmans-Burhenne, Wethouder Gemeente Roermond, Portefeuilles o.a. Maatschappelijke zorg, Sociaal Domein, Volksgezondheid, Burgerparticipatie, Sociale Zaken, Arbeidsmarktbeleid.
Thema: Voedselbossen in relatie tussen groen, voedsel, volksgezondheid, sociaal-maatschappelijke zorg en burgerparticipatie in de Gemeente Roermond.
- 17:00 Inleider 2 Mevrouw ir, F.M. (Frederike) Praasterink, Lector Future Food Systems HAS Hogeschool.
Thema: Toekomstige voedselsystemen – Voedselbossen als toekomstig voedselsysteem met sociaal maatschappelijke meerwaarde.
- 17:35 Voedselstresstest – Test via Kahooth Robert Knops – CITAVERDE College
- 17:45 Voedselbosmaaltijd – Derk Alting Siberg – Stichting Phien
- 18:30 Pitchen KCNL deelprojecten ‘Voedselbossen Zuidoost-Nederland’
- 18:30 1 – Curriculum – Stijn Weijermars, Helicon Opleidingen
- 18:40 2 – Wet- en regelgeving – Petra Schmitz, Bosgroep Z.-Nederland
- 18:50 3 – Voorbeeld voedselbossen – Dick van Dorp - HVHL
- 19:00 4 - Cross-over sociaal maatschappelijk – Johan Arts Bosgroep Zuid-Nederland
Werner Mentens Gemeente Weert
- 19:10 5- Verdienmodellen – Daan Groot, HAS Hogeschool

- 19:20 6- Water en bodem – Marco de Redelijkheid, Waterschap Limburg
- 19:30 Voedselbosdrankje- Derk Alting Siberg, Stichting Phien
- 19:45 **Workshops**
- 19:45 Workshop 1, 2, 3 – ronde 1
1. - Plantencombinaties in het Voedselbos/Voedsellandschap (Roerzaal)
 - a. Robert Knops docent CITAVERDE College en Helicon Opleidingen
 - b. Contactpersoon: Robert Knops
 2. – Mitigatie en adaptatie van het klimaat met een Voedselbos/Voedsellandschap (2.08)
 - a. Annelies Balkema van het Waterschap De Dommel en John Vermeer BMF
 - b. Contactpersoon: John Vermeer
 3. - Verdienmodellen en bespaarmodellen in Voedselbos / Voedsellandschap (2.29)
 - a. Studenten HAS Den Bosch - Afstudeerproject
 - b. Contactpersoon: Daan Groot
- 20:25 Wisselen
- 20:30 Workshop 1,2,3, - ronde 2
1. - Plantencombinaties in het Voedselbos/Voedsellandschap (Roerzaal)
 - a. Robert Knops docent CITAVERDE College en Helicon Opleidingen
 - b. Contactpersoon: Robert Knops
 2. – Mitigatie en adaptatie van het klimaat met een Voedselbos/Voedsellandschap (2.08)
 - a. Annelies Balkema van het Waterschap De Dommel en John Vermeer BMF
 - b. Contactpersoon: John Vermeer
 3. - Verdienmodellen en bespaarmodellen in Voedselbos / Voedsellandschap (2.29)
 - a. Studenten HAS Den Bosch - Afstudeerproject
 - b. Contactpersoon: Daan Groot
- 21:10 Samenvattend en afronding – Wrap – up – Centraal
- Robert Knops
 - John Vermeer
 - Daan Groot
- 21:30 Informeel samenzijn
- 22:00 Einde

Verlag symposium 1: 'Voedselbossen Zuidoost Nederland'

Datum: 15 januari 2019, 16:00-22:00 uur

Locatie: Waterschap Limburg, Maria Theresialaan 99, 6043 CX Roermond

Deelnemers: Medewerkers van projectpartners en strategische partners 75 personen

Dagvoorzitter: Ger van Laak, CITAVERDE Bedrijfsopleidingen / KCNL CITAVERDE College en Kenniscentrum Natuur en Leefomgeving (KNL)

Welke definitie van voedselbossen wordt het project gehanteerd?

De voedselbossen van de Green deal, maar ook voedsellandschappen van oma en opa.

Foto 1: Voedselbos Beek

16:15 Welkom en opening door: Dhr. H.E.G. (Har) Frenken, Lid Dagelijks Bestuurd Waterschap Limburg, Portefeuille Watersysteem / beheer en onderhoud.

Thema: Voedselbossen in relatie tot opgave Waterschap Limburg.

Voedselbossen laten mij denken aan de tuin van opa en oma vroeger. Mijn opa en oma waren dus al klimaatbestendig. Ze aten alles uit eigen tuin en hadden alles goed voor elkaar. Mijn generatie is het aan het verknoeien. Het is heel belangrijk dat hier aandacht voor is.

Wat kan het waterschap met voedselbossen?

- 🌿 In Susteren is een stukje overdragen aan een groep die er een voedselbos aan het maken is. We zijn benieuwd naar de uitkomsten hiervan.
- 🌿 De toekomst voor voedselbossen op waterschapsgebied zien er goed uit.
- 🌿 We zijn benieuwd naar combinaties van voedselbossen en water vasthouden.
- 🌿 Het is een concrete uitwerking van klimaatadaptief denken.
- 🌿 Waterschap werkt aan robuuste beekdalen en er wordt gekeken naar de ruimte voor voedselbossen.

Vragen van het waterschap met betrekking tot voedselbossen zijn:

- ✿ Hoe borg je een voedselbos voor de toekomst? Je ziet immers dan veel initiatieven doodbloeden.

Vraag vanuit het publiek:

- ✿ Peter Slijpen van Stichting Phien is benieuwd naar hoe waterschap ervoor gaat zorgen dat personeel opgeleid gaat worden over wat voedselbossen zijn.

Waterschap geeft aan dat ze proberen zorgvuldig te zijn in het beheer. Ze houden rekening met biodiversiteit en ecologie. Ze voeren Flora en Fauna toetsen uit, maar er worden af en toe ook fouten gemaakt. Als er een misstap gedaan wordt, dan moet deze gewoon gemeld worden. Waterschap kan hier dan op sturen. De meldingen worden dan meegenomen in de plannen.

16:30 Inleider 1 Mevrouw M.A.J. (Marianne) Smitsmans-Burhenne, Wethouder Gemeente Roermond, Portefeuilles o.a. Maatschappelijke zorg, Sociaal Domein, Volksgezondheid, Burgerparticipatie, Sociale Zaken, Arbeidsmarktbeleid.

Thema: Voedselbossen in relatie tussen groen, voedsel, volksgezondheid, sociaalmaatschappelijke zorg en burgerparticipatie in de Gemeente Roermond.

Het sociaal domein wordt door drie wetten beschermd: 1. wet publieke gezondheid, 2. wet jeugdwet en 3. wet maatschappelijke ondersteuning.

De GGD monitort hoe de gezondheid is en maakt deze zichtbaar via de Gezondheidsmonitor. In Roermond zijn de kinderen niet heel gezond. Vijftig procent van de kinderen heeft overgewicht en twintig procent hiervan heeft obesitas. Het welzijn van de kinderen leidt hieronder. De kosten van de zorg lopen te hoog op. Ouderen zijn ook niet heel gezond. Een aantal ziektes zijn algemener dan in de rest van Nederland, zoals diabetes en hartfalen. Depressies komen ook veel voor. In Roermond voelt de helft uit een onderzoek onder 55 plussers zich eenzaam. Ook deze groep mensen heeft te kampen met overgewicht.

Foto 2: Leonardo en Elisabeth kinderen van Robert Knops met honingbessen

De gemeente werkt met de theorie van Machteld Huber over positieve gezondheid. Hij zegt: Kijk wat mensen wel nog kunnen. Er zijn een aantal levensdomeinen gedefinieerd (zingeving, mentaal

welbevinden, lichaamsfuncties, dagelijks functioneren, meedoen en kwaliteit van leven). Er is bewezen dat mensen die hiermee werken minderen ziekten hebben.

In Roermond zijn wijken waar mensen opgroeien die minder kansen hebben. Daarom wordt er gestreefd naar een gezonde- en veilige leefomgeving. Roermond heeft te weinig groen voor mensen om er gebruik van te maken.

Er wordt gestreefd naar een ontmoet- en beweegpark, maar na een 2 jarig onderzoek is vastgesteld dat er niet genoeg groen is. Alles wordt dicht gebouwd. Het is lastig om iets af te breken en er in plaats groen te creëren. Al het groen in Roermond heeft een bestemming en deze bestemming is moeilijk om te veranderen.

Voedselbossen zijn ontspannend en goed voor het milieu.

Foto 3: Rosalinde met pioenroos in Voedselbos Beek

Er moet een integrale aanpak komen tussen de verschillende afdelingen van Gemeente Roermond. Daarom is er een Gezondheidsnota geschreven met de gehele gemeentelijke ruimte. Ze moeten hierdoor bij herinrichtingen of nieuwe bouwprojecten contact opnemen met de afdeling gezondheid. De omgeving moet uitdagender zijn. Er moet meer bewogen kunnen worden. Ook om Roermond moet veel gebeuren en er moeten wellicht zaken gesloopt worden.

De afdeling in Gemeente Roermond die over de bestemmingen gaat heeft gezegd dat op het moment dat er een burgerinitiatief ontstaat die een voedselbos wilt er een voedselbos wordt gerealiseerd. Vanuit de gemeente is het moeilijk om te realiseren, dus een burgerinitiatief is noodzakelijk. Er is veel aandacht voor burgerparticipatie. Als laatste is er het recht: Right to challenge. Als u het beter kunt, kunt u de gemeente uitdagen. Op deze twee websites is hier mee over te lezen: <https://www.righttochallenge.nl/> en <https://vng.nl/wat-is-het-right-to-challenge>.

Voedsel is heel belangrijk en ook als we kijken binnen de wijken met overgewicht. Goede informatie is belangrijk. Kinderen weten niet waar aardappels vandaan komen. Er zijn kleine initiatieven, maar nog niet genoeg. Kinderen moeten opgroeien met kennis over voedsel. Verder moeten ook ouders hier les over krijgen. De mogelijkheden zijn met voedselbossen ongekend.

Vanuit de zaal wordt gezegd dat Gemeente Roermond veel openbaar groen heeft. Ook in de wijken. Er wordt bij de aanplant vaak weinig gedacht aan eetbare soorten of vanuit ecologie. “Klopt het wat u zegt?”

We hebben in Roermond geen enkel stuk grond wat een voedselbos volgens het bestemmingsplan zou toelaten. Vroeger werd deze beplanting verijd vanwege ongedierte, maar nu verandert dat. Dit is wel heel langzaam.

17:00 Inleider 2 Mevrouw ir, F.M. (Frederike) Praasterink, Lector Future Food Systems HAS Hogeschool. Duo presentatie met een topstudent Marc Leiber. Marc Leiber is actief met voedselbossen en agroforestry (8 min. over een case study).

Thema: Toekomstige voedselsystemen – Voedselbossen als toekomstig voedselsysteem met sociaal maatschappelijke meerwaarde.

HAS start in Venlo een opleiding die gaat over preventieve gezondheidszorg. Die kunnen Gemeente Roermond helpen bruggen te slaan tussen de verschillende afdelingen.

De geschiedenis van agrofood in Nederland.

Nederland is goed in innovatie en technologie, met betrekking tot voedselproductie. Er wordt veel geïnvesteerd in veredeling en productiesystemen. Daarnaast werkt Nederland goed samen met verschillende bedrijfstakken die elkaar beïnvloeden (Vb. Coöperatieve landbouw vereniging Aalten). Andere landen willen weten hoe wij samenwerken. De vierde revolutie gaat over smart boeren. Er wordt gestreefd naar een hoge productie met weinig input. We hebben een heel productief agrarisch systeem.

Een probleem in de winkels is de enorme keuzemogelijkheden. Het wordt mensen lastig gemaakt om een goede keuze te maken. Het gaat over de verpakking, acties, waar in het schap het product staat enzovoorts.

Foto 4: Inmaakkelder Robert Knops

We hebben veel problemen in de landbouw, problemen in het milieu, ongezonde voeding... Er is veel aan de hand. Op dit moment snappen we dat alles met elkaar te maken heeft en daarom kunnen we

dingen veranderen. De Global foodstysteem heeft te maken met voeding, gezondheid, klimaat, bodem, biodiversiteit en water. Er is een systemische innovatie nodig.

Twee strategieën:

1. Duurzame intensivering (is veel aandacht voor)
2. Transitie van het agrofood systeem (van 'minder slecht' naar 'netto positief'). Hier moet meer aandacht voor zijn.

Hoe dan?

- ✿ Van monoculturen naar meer diversiteit.
- ✿ Van lineair naar circulair.
- ✿ Van huidig naar gezonde en duurzame voedingspatronen.
- ✿ Van anonieme bulk naar verbinding consument-producent
- ✿ Van externaliteiten naar de echte prijs.
- ✿ Naar diversificatie: monoculturen -> polyculturen

Bij HAS Den Bosch hebben leerlingen regeneratieve landbouw (bv. Agroforestry) op de agenda gezet. Op HAS is nu zelfs een lector Voedselbossen. Paul's voedselbos (Den Food Bosch) heeft een bijzondere relatie met waterschap. En laat zien hoe intrinsiek gemotiveerd sommige leerlingen van HAS zijn met betrekking tot voedselbossen.

Wat is het belang van waterschap om te investeren in voedselbossen? Verbeteren van waterberging en bodem.

Dit is natuurinclusieve landbouw. Er is ook landbouw-inclusieve natuur. Twee zaken zijn belangrijk: return of inspiration en return of capital.

Wat nodig is, is het her-verbinden van de omgeving met voedsel en natuur en deze met elkaar. Verder meer plantaardige voeding en herwaardering.

Ons huidig systeem laat het niet toe om hier effectief aan te werken. We zitten als het ware gevangen in het huidige systeem, maar als de mens zich opnieuw verbindt met nature komt het enthousiasme, dit slaat vooral bij jongeren aan (zie ook <http://www.ipes-food.org/>).

Marc Leiber met zijn case studie:

Op HAS is een groep gevormd die heel enthousiast is over voedselbossen, agroforestry en andere vormen van duurzame landbouw. We zijn opzoek gegaan naar andere manieren om voedsel te verbouwen.

In Brazilië is een inspirerende man Ernst Götsch die een stuk geërodeerde grond in 34 jaar omgevormd heeft tot een secundair tropisch woud, waar voedselproductie centraal staat. Hij produceert hier inmiddels de best gewaardeerde cacao van de wereld. Dit gebeurt allemaal zonder kunstmest of vergif. Marc geeft aan dat het een fantastische plek is, omdat de mens onderdeel is van het systeem. We zorgen voor de natuur en de natuur zorgt voor ons. De waterkringloop is hier hersteld.

Ernst Götsch – o guru da agrofloresta: <https://believe.earth/en/ernst-gotsch-the-creator-of-the-real-green-revolution/> en <https://www.jardimdomundo.com/3-documentarios-com-ernst-gotsch-o-guru-da-agrofloresta/>

De opdracht van Marc was om een minder productief stuk productiever te maken. Hij kreeg hierin de vrije hand en heeft geleerd dat snoeien groeien is. Door 80% van de vegetatie weg te snoeien creëer je een nieuwe lente in Brazilië. Dit kan 2x gedaan worden en hierdoor wordt de productie van voedsel dus hoger. Door het dunnen komt er meer licht en krijgen soorten de ruimte. Daarbij verbindt fungi de planten met elkaar. Het leven verandert continu. Wij kunnen het leven sturen, maar wij moeten dan wel een onderdeel zijn van de natuur.

17:35 Voedselstresstest – Test via Kahooth Robert Knops – CITAVERDE College

Foto 5: Pawpaw, kruisbes, framboos, aardbei, honing, tamme kastanjes, vijgen

1. Wat is een voedselbos? Een voedselbos heeft meerdere definities, maar in deze stresstest is het een randstruweel met eetbare planten. Dus een struikenlandschap met af en toe bomen ertussen. Deze bestaat hoofdzakelijk uit eetbare soorten. Dit omdat hierin veel verschillende gewassen geteeld kunnen worden, zowel schaduw- als lichtminnaars. Te denken valt aan amandelen en perziken die niet in een dicht bos geteeld kunnen worden. Het is geen traditionele boomgaard die maar uit twee lagen bestaan.
2. Een voedselbos is interessant, omdat er het beste mee aan meerdere zaken gewerkt kan worden. Het is niet perse de beste plek voor sociale cohesie of de ultieme methode om voedsel te produceren.
3. Een voedselbos houdt minimaal rekening met: biodiversiteit, (voedsel)productie en ecologie. Binnen ecologie wordt er rekening gehouden met stikstofbinders. Sociale cohesie is een keuze waaraan gewerkt kan worden.
4. Hoe integreer je dieren op de beste manier in een voedselbos? Er wordt gediscussieerd of dieren wel in een voedselbos gehouden kunnen worden, maar er zijn genoeg goede voorbeelden die laten zien dat het mogelijk is. Sepp Holzer, Geoff Lawton en Mark Sheppard zijn hier goede voorbeelden van. Met behulp van de kennis over holistisch boeren kunnen dieren op een goede manier geïntegreerd worden.
5. Welke fruitsoorten zijn het interessantste om lokaal te verkopen? Het goede antwoord was: moerbeien, pawpaws en vijgen, omdat moerbeien en vijgen heel snel bederven en pawpaws heel snel overrijp worden en dan niet meer lekker zijn.

6. Welke plant is het beste voor het klimaat en heeft de meeste toepassingen? Het goede antwoord was: bamboe. Bamboe bindt 2 tot 3 keer zoveel CO₂ dan een loofboom. Verder zijn er bamboes met goede eetbare scheuten. Het loof kan als veevoer dienen. Het bamboehout heeft veel verschillende toepassingen. Bamboe kan tevens als een windschutting gebruikt worden.
7. Wanneer is een voedselbos het meeste geschikt om sociale cohesie te verwachten? Alle antwoorden waren goed: Ligt midden in de bebouwde kom; Is avontuurlijk en uitnodigend voor kinderen; Beschikt over veel verschillend eetbaars en jaarrond eten; En de beste was: Heeft plekken om te feesten en nodigt hiertoe uit. Dit is de beste omdat niet iedereen iets heeft met de planten in een voedselbos of met groen in zijn algemeen. Je moet ergens kunnen samenkomen en samen iets doen wat iedereen leuk vindt. Dit is feesten dat een nieuw groeijaar begint of feesten dat er geoogst kan worden. Dit blijkt uit plekken waar succesvolle voedselbossen/moestuinprojecten opgestart zijn, waar sociale cohesie belangrijk gevonden wordt.

Foto 6: Elisabeth in Wilgentunnel met Siberische kiwi's in Voedselbos Beek

8. Een voedselbos is niet direct geschikt om producten te leveren aan de groothandel. Boerenwinkels en marktkramen zijn de gemakkelijkste plekken om producten te verkopen. Supermarkten kan alleen wanneer ze zelf meewerken en accepteren dat het aanbod erg verschillend is. In Europa zijn goede voorbeelden van supermarkten te zien die naast hun vaste assortiment ook lokale producten verkopen.
9. In hoeveel jaar verdient een voedselbos zich in geld terug? Zaken moeten vervangen worden. In ongeveer 40 jaar, maar dit is sterk afhankelijk van welke soorten geplant worden. Dit is alleen op de aanplant van bomen gebaseerd en dan met name hoogstam. Laagstam verdient zich veel sneller terug. Daarnaast is het voedselbosplantsoen een stuk duurder dan de traditionele (fruit)soorten. Er worden ook meer planten op de beschikbare oppervlakte geplant. Na 15-20 jaar zullen sommige soorten vervangen moeten worden.
10. Wat maakt een voedselbos tot een succes? Kies de beste. Alle antwoorden waren goed. De antwoorden waren: ligging, biodiversiteit, betrokken mensen en keuze soorten en rassen. De beste is keuze soorten en rassen, omdat de verkeerde soorten of rassen problemen kunnen opleveren. Te denken valt aan veel rottend fruit, ongedierte, dingen die niet te oogsten zijn, te veel verwerkingstijd kosten, weinig of geen oogsten, geldverlies of niemand lekker vindt. Deze negatieve uitkomsten kunnen mensen afschrikken. Daarna zijn betrokken mensen heel belangrijk.

17:45 Voedselbosmaaltijd – Derk Alting Siberg – Stichting Phien

Derk Alting Siberg heeft vanuit Stichting Phien die bij ons project aangesloten is voor het eten gezorgd. Het was een ayurvedische en hoofdzakelijk veganistische maaltijd. Deze maaltijd is gemaakt met voedselbos- en seizoenproducten.

Ayurvedische voeding komt uit India en helpt mensen gezond te houden. Ayurveda gaat uit van verschillende typen mensen en voeding die bij deze mensen past.

<https://www.ayurveda.nl/content/ayurveda-en-gezondheid/ayurveda-tips/ayurvedische-voeding>

 FAN van ECO www.soax.nl

Food, Art & Nature. Samen FAN.

FOOD zit in mijn bloed, het koken, de smaken, het zit in mijn genen. ART is mijn talent, mijn primaire uiting, mijn expressie en mijn ego. NATURE is wat ik ben, waar ik me mee verbonden voel. Samen maakt dat FAN, voor mij de heilige drie-eenheid. FAN is mijn verhaal, mijn leven, mijn toekomst. Ik ben FAN!

Ik ben FANatiek in mijn keuzes en visie, maak FANTastische dingen en ben FAN van eco. Ik FANcy de aarde en wil er een mooie plek creëren. Het realiseren van mijn droom, wat eerder nog FANTasie was, wordt nu eindelijk werkelijkheid.

Ik ben FAN!

 Mobiel 06-36059417

Daarnaast heeft de Thuisbakker Neeltje Ooms voor heerlijk gebak gezorgd, die ook geïnspireerd was op voedselbossen.

 Neeltjeooms@hotmail.com

Pitchen KCNL deelprojecten ‘Voedselbossen Zuidoost-Nederland’

18:30 1 – Curriculum – Stijn Weijermars, Helicon Opleidingen

Er is gestart met het afnemen van een aantal interviews en daarna zijn een aantal curricula bekeken. Daarna is begonnen met zaken te categoriseren in de categorieën: hoofd, hart en vaardigheden. Daarbij is gedacht aan: Wat is nodig? Daarna is geanalyseerd of een opleiding mogelijk is waarin dit alles tot zijn recht komt. Het antwoord is: Ja, een opleiding is mogelijk!

Er zijn twee personages vormgegeven.

Piet

Oogst pappaws in een rationeel voedselbos

Foto 7: Helicon Tilburg

Waarden: doorzetter, kwaliteit, doelgerichtheid, zorgzaamheid

Kennis: verdienmodellen, kwaliteitsmanagement, afzet voedselproducten, oogsten en oogstmethodes, opslag en verwerking producten, bodem en bodemleven

Vaardigheden: contactleggen met en onderhouden van relaties met klanten, plannen werkzaamheden, prioriteiten stellen, afwegingen maken, uitvoeren oogst, gereedschap en machines hanteren.

Eline

Plukroute plantdag organiseren

Foto 8: Helicon Tilburg

Vaardigheden: informatie helder kunnen overdragen, informeren en afstemmen met eigenaar, organiseren bijeenkomsten, aanleg en beheerplannen kunnen lezen en vertalen in werkzaamheden, zelfstandig werken

Waarden: gastgerichtheid, inzicht (in eigen kwaliteiten), respectvol, samenwerken

Kennis: Plant afstand, verband, groeivorm (laag, half en hoogstam)

Kortom samengevat:

Waarden: toekomstgericht, doorzetter, zorgzaamheid, vernieuwing verbondenheid, actievaardig, doelgerichtheid...

Kennis: ontwerpprincipes, voedselbossystemen...

Vaardigheden: relaties onderhouden, presenteren...

Wat het publiek het belangrijkste vond:

1. Het curriculum moet zich richten op het brede pallet aan initiatieven rondom eetbaar landschap.
2. Hoofd en vaardigheden
3. 35% kennis / 65% kunde

18:40 2 – Wet- en regelgeving – Petra Schmitz, Bosgroep Z.-Nederland

Petra Schmitz • 2de

Project- and communication coordinator at De Bosgroepen

Eindhoven en omgeving, Nederland

Project 'Voedselbossen Zuidoost Nederland' trekt hierin samen met de Green Deal Voedselbossen op.

<http://edepot.wur.nl/429283>

- Maakt een overzicht van relevante wetgeving en definities.
- Een poel, workshopruimte worden niet uitgewerkt, maar worden wel benoemd.
- Een beslisboom waar de Green Deal al een aanzet op gedaan heeft wordt uitgewerkt.
- Uitgewerkte voorbeelden, omdat mensen hier behoefte aan hebben.
- Aanbevelingen, knelpunten... worden in kaart gebracht.

In de beslisboom komen er drie categorieën:

1. Natuur: Er wordt gekeken naar de 'Wet natuurbescherming' (in bestaand bos / Natura 2000/ NNN/ gelden welke regels). Met name hoofdstuk 2, 3 en 4 zijn belangrijk. Deze worden uitgewerkt in de beslisboom. Er wordt aangegeven bij welk bevoegd gezag je moet zijn.
2. Agrarisch: Er is voor boeren een nieuwe gewascode 1940 voor voedselbossen. Bij RVO kan de bestemming gewijzigd worden van agrarisch naar natuur. Per provincie is het afhankelijk wat de tegemoetkoming van de waardedaling van de grond hiervan is.
3. Stad en dorp: Gemeentelijke planvoorschriften die gelden. Let ook op aanvullende plaatselijke bepalingen.

Tip vanuit het publiek was: Kijk naar de mogelijkheden en niet alleen naar wat niet mag.
Bijvoorbeeld: de klimaatwet. Er wordt gezocht naar mogelijkheden om CO2 vast te leggen en voor klimaatadaptatie.

18:50 3 – Voorbeeld voedselbossen – Derk-Jan Stobbelaar (afwezig) - HVHL

Deze zou door mensen van HVHL gedaan worden, maar hier was niemand van aanwezig.

19:00 4- Cross-over sociaal maatschappelijk - Bosgroep Zuid-Nederland/Gemeente Weert

Werner Mentens

@WernerMentens

weert

weert.nl

Johan Arts • 1ste

Regiomanager Noord en Midden Limburg at Bosgroep Zuid Nederland

Eindhoven en omgeving, Nederland

Gemeente Weert wil een voedselbos hebben. Deze gedachte is meegenomen in het maken van een inrichtingsplan van de stadsrandzone. Gemeente Weert ziet een voedselbos als een groene verbinding tussen stad en platteland. Hier passen ook natuurspeelplaatsen... Studenten van HAS hebben dit meegenomen in een 'Landschapsplan'.

Gemeente Weert heeft gekeken wat burgers hiervan vinden en hebben geconcludeerd dat de beste stap nu is de realisatie van een voedselbos. Dit is gedaan door: wijkanalyse, gesprekken, inloopavonden en een eindfeest.

Het gebied is geanalyseerd, thema's zijn bepaald en kansen en knelpunten zijn in kaart gebracht.

Een duidelijke boodschap van de burgers is dat ze meer recreatieve mogelijkheden willen. Ook op het gebied van voedselproductie. Voedselbossen leven nog niet bij burgers.

De stakeholders willen nu concrete acties zien. Zaken die genoemd worden zijn: herkenbare locaties, activiteiten, aandacht voor veiligheid, bereikbaarheid, voedselbos en moestuin. Ze willen ook professionele hulp voor vrijwilligers.

Foto 9 en 10: Gemeente Weert

Gemeente Weert gaat nu in samenwerking met Bosgroep Zuid Nederland een voedselbos realiseren. Bosgroep Zuid Nederland gaat de uitvoering hiervan doen. Het voedselbos moet op kort termijn gerealiseerd worden. Er wordt gekeken om samen te werken met verenigingen, geïnteresseerde burgers... ook in het onderhoud. Een belangrijk doel van het voedselbos is educatie. Het moet aantrekkelijk zijn voor kinderen.

De bosgroep gaat het volgende doen:

- ✿ Uitwerken maatregelenplan voor voedselbos en gedenkbos
- ✿ Terugkoppeling inrichtingsplan met stakeholders
- ✿ Bespreking organisatie vervolgbeheer
- ✿ Samen planten

Dit wordt als eerste gedaan in een conceptplan. Burgers worden hiernaar opnieuw uitgenodigd om feedback te gevraagd. De Bosgroep vraag om burgerparticipatie. Er is ruimte voor meepraten, maar er wordt ook om meedoen gevraagd.

Welke vorm moet de gemeente aannemen om deze mensen in de toekomst ook te helpen? Wat gaat de gemeente doen? In het vervolgtraject wordt hiernaar gekeken.

Feedback vanuit het publiek is: Werk bieden aan mensen die zorg nodig hebben. Een zinvolle dagbesteding geven.

De voedselbank is erbij betrokken en zij willen invulling geven aan de moestuin... Er is ook een particulier initiatief die er een rol in wilt spelen.

19:10 5- Verdienmodellen – Daan Groot, Lector innovatief ondernemen met natuur, HAS Hogeschool

Lector

D. J. (Daan) Groot M.Sc. B.Sc.
Lector Innovatief Ondernemen met
Natuur
E: d.groot@has.nl
M: 06-38248897

Er wordt gekeken naar verdien- en bespaarmodellen. In februari wordt hiermee gestart en het onderzoek duur tot juli. In Schijndel loopt het onderzoek langer door dan dit project.

Waar het als ondernemer om gaat is:

- ✿ Kan ik mijn kost verdienen?
- ✿ Waar ben je onderhevig aan?
- ✿ Aan welke knoppen kan ik wel dragen?

Er wordt gekeken naar Stichting Phien. Waarbij de gedachte is om op 1 hectare te wonen in een voedselbos. Dit is meer een bespaarmodel. <https://www.1limburg.nl/provincie-wil-meer-voedselbossen>

Daarnaast wordt er gekeken naar het aankomende voedselbos in Schijndel. Dit wordt het grootste voedselbos in Nederland (20 hectare). <https://www.bd.nl/schijndel/voedselbos-in-schijndel-vergt-nog-een-lange-adem~a07df21d/>

Onderzoeken die al gedaan zijn worden hierbij betrokken. Er wordt onder andere gekeken naar waar geld vandaag gehaald kan worden (CO2...). Daarnaast wordt gekeken naar 'Preventieve gezondheidszorg' dus ook welk geld bespaard wordt.

Een vraag was: Wat is het verdienmodel voor overheden? Het gaat niet alleen over de ondernemer.

19:20 6- Water en bodem – Marco Redelijkheid of Peter Groenhuijzen HVHL

Waterschap Limburg /

Marco de Redelijkheid • 1ste

Ervaren beleidsmaker en adviseur in watermanagement met een holistisch wereldbeeld.

Maastricht en omgeving, Nederland

Het project heeft meerdere doelstellingen. Onder andere kennis over bodem en watersysteem in een voedselbos te verzamelen. Wat is er anders voor en na de aanleg? Wat doet het met de

biodiversiteit? We kijken minder naar klimaat en bodemaspect. Verschillen in locatie. Wat zijn voor- en nadelen. Hoe kun je combinaties maken? Kun je er water mee zuiveren? Hoe gebruik je paddenstoelen om de bodem schoon te maken?

Kortom:

- ✿ waterberging en -infiltratie
- ✿ waterkwaliteit
- ✿ bodemerosie
- ✿ bodemleven
- ✿ bodemkwaliteit
- ✿ biodiversiteit
- ✿ (koolstofopslag, klimaat en weerpatronen)

In het begin is veel literatuur verzameld. Daarna is een lijst met onderzoeksvragen opgesteld. Hiermee is een onderzoekswaaier, waar studenten mee aan de slag kunnen gaan gemaakt. Deze is vertaald naar stageopdrachten.

Lopende of uitgevoerde projecten:

- ✿ De rol van voedselbossen in stedelijke vraagstukken → afstudeeronderzoek Heleen Verbeek (VHL)
- ✿ Voedselbos Heijthuisen → nulmeting door Citaverde Roermond
- ✿ Waterbalans Voedselbos Ketelbroek → toegepast onderzoek Lily Siepel, Derike Velthuis, Wessel Zondergeld, Wiesje Schimmel (VHL)

Resultaten uit het literatuuronderzoek zijn:

- ✿ Vastgesteld is dat er meer water geborgen kan worden in voedselbossen dan op een landbouwperceel. Dit sluit aan op het literatuuronderzoek dat gedaan is.
- ✿ De doorworteling is heel belangrijk.
- ✿ De bomen moeten niet te dicht op elkaar geplant worden, omdat je ook kruiden nodig hebt. Je wilt dat alle lagen voldoende zonlicht hebben.
- ✿ Monoculturen scoren duidelijk slechter.
- ✿ Bossen langs water dienen als buffer.
- ✿ Hoe diverser het plantenleven hoe beter het bodemleven.
- ✿ Boven bossen is 10% meer bewolking en zorgt voor meer regen.
- ✿ Project Drawdown geeft veel goede handvaten voor voedselbossen.
<https://www.drawdown.org/>

De resultaten uit deze onderzoeken worden als input gebruiken voor het curriculum.

19:30 Voedselbosdrankje- Derk Alting Siberg Stichting Phien

Workshops (3 TOP's en 3 TIP's)

19:45 Workshop 1, 2, 3 – ronde 1 - (verschillende workshops in 3 ruimtes)

1. - Plantencombinaties in het Voedselbos/Voedsellandschap a. Robert Knops docent CITAVERDE College en Helicon Opleidingen b. Contactpersoon: Robert Knops

Foto 11: Voedselbos Beek (te zien zijn onder andere papaw, appel, jostabes, zwarte bes, framboos, zoete kers en pruim)

Aan welke soorten en combinaties van planten kan gedacht worden? Hoe maak je een terrein snel productief en ontwikkel je deze door naar soorten met producten die meer opleveren? Hoe integreer je stikstofbinders en biodiversiteitsplanten? Hierbij wordt rekening gehouden met de zon, beschikbaarheid van water, bodem, biodiversiteit, beheer en oogsten.

Tops:

1. Meer vanuit een systeem denken.
2. Werden getriggerd om na te denken over bodem, doelen met het terrein, wat kan naast elkaar...

3. Producten waren welkom. Ze worden via de website gedeeld.

Tips:

1. Bij een voedselbos moet eerst een plan gemaakt worden en dan kan er pas begonnen worden met realiseren. Er moet ook van tevoren nagedacht worden over beheer.
2. Hoe kunnen voedselbossen op een groot perceel gerealiseerd worden? Dit is lastig, omdat met name de aanleg kosten hoog zijn en het lang kan duren voordat de onkosten terugverdiend zijn.
3. Welke soorten kunnen naast elkaar staan? Dit staat in het Excel bestand 'beheer en oogsten'. Houtige planten zijn een stuk adaptiever dan kruiden en zijn dus veel verdraagzamer naar elkaar toe.
4. Hoe kom je aan het plantmateriaal? Er is met verschillende kwekers een voedselbosplantsoenlijst gedeeld, zodat ze weten aan welke soorten en rassen ze kunnen denken. Verder is er voor kopers een lijst met kweker opgesteld, waar deze planten te koop zijn. Deze worden via de website gedeeld.

2. – Mitigatie en adaptatie van het klimaat met een Voedselbos/Voedsellandschap a. Annelies Balkema van het Waterschap De Dommel b. Contactpersoon: John Vermeer

Hoe draagt een voedselbos bij aan klimaatadaptatie en mitigatie? Welke verschillen zie je tussen bijvoorbeeld een maisland en een Voedselbos? Welke conclusies wil je daaruit trekken? Welke positieve effecten in en om de stad zie je nog meer bij de aanleg van een voedselbos? Hoe gaan we de transitie versnellen?

Top:

1. Beslisboom
2. Laagdrempelig uitzetten
3. Nieuwsuur (kennis uitzetten)

Tip:

1. Welke doelen zijn allemaal te combineren, zodat er meer budget is.
2. Goede voorbeelden
3. Holistische oplossing

3. - Verdienmodellen en bespaarmodellen in Voedselbos / Voedsellandschap a. Studenten HAS Den Bosch - Afstudeerproject b. Contactpersoon: Rob van Roosmalen

HAS Hogeschool doet langjarig onderzoek naar de verdienmodellen van voedselbossen. Deze onderzoeken worden gebundeld binnen het onderzoeksprogramma "Innovatief Ondernemen met Natuur". Tijdens deze masterclass delen we resultaten uit het laatste onderzoek uit dit programma en blikken we vooruit op het onderzoek dat vanaf februari start vanuit KCNL programma 'Voedselbossen Zuidoost-Nederland'.

Top:

1. Er is degelijk onderzoek gedaan.
2. Het geeft heel goed inzicht dat het niet gemakkelijk is om het rendabel af te zetten.

3. Verder geeft het de vraag mee: Hoe lui wil je als boer zijn?

Tip:

1. Wat zijn nou de kansen vanuit mechanisatie?
2. Hoe zit het met de opschaalbaarheid? Opschaling van 1 hectare is geen succesverhaal voor 20 hectare.
3. Dit is hele zuivere voedselproductie, maar wat als er andere business casussen komen.

20:25 Wisselen en drankje

20:30 Workshop 1,2,3, - ronde

21:10 Samenvattend en afronding – Wrap – up - Centraal

21:30 Informeel samenzijn

22:00 Einde

Projectpartners

